



Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

The International Journal of Economic and Social Research

2022, 18(2)

Geniş Akdeniz Havzası'ndaki Başlıca Güvenlik Tehditleri ve Sorunları: Bir atışma ve Rekabet Alanı Olarak Akdeniz¹

The Main Security Threats and Problems in the Wider Mediterranean Basin: Mediterranean as an Area of Conflict and Competition

Hakan KARAASLAN² 

Geliş Tarihi (Received): 10 Ekim 2022

Kabul Tarihi (Accepted): 7 Kasım 2022

Yayın Tarihi (Published): 30 Aralık 2022

Öz: Tarih boyunca farklı kültürlerin ve medeniyetlerin keşişim noktasında yer alan, küresel ticaretin en önemli merkezlerinden biri olan Geniş Akdeniz Havzası jeopolitik ve jeoekonomik aıllardan son derece önemli bir bölge olmuştur. Akdeniz'in sahip olduğu jeopolitik ve jeoekonomik önem, küresel güvenliğin Akdeniz Havzası'nın güvenliği ve istikrarı ile doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın temel odak noktası Geniş Akdeniz Havzası'nın birbirini besleyen ve güçlü bir etkileşim içinde olan başlıca güvenlik tehditlerini ortaya koymaktır. Çalışma son 20 yıllık dönemde Akdeniz'deki mevcut güvenlik ortamını Şekillendiren iki önemli gelişme olarak Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının keşişilmesi neticesinde önem kazanan enerji jeopolitiği ve Arap Baharı'nı esas almaktadır. Enerji kaynaklarının paylaşımı meselesi ve Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan güvenlik tehditleri, bölgede var olan önceki sorunları olumsuz yönde dönüştürerek Akdeniz jeopolitiğinde önemli değişim ve kırımlara yol açmış, bu durum da bölgedeki güvenlik ortamının olduğu karmaşık bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Bölgesel güvenlik mimarisi yüksek seviyede bir kargaşa ve gerginlik ile karakterizedir. Çalışma, gerek enerji rezervlerinin paylaşımı üzerinden ortaya çıkan gerginlikler gerekse Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan güvenlik tehditlerinin birlikte, bölge ülkelerinin ve bölge dışından küresel aktörlerin nüfuz alanı elde etme hedefine yönelik bir gç mücadelesine girmeleri sonucunu doğurduğunu ve bu durumun da Akdeniz'in yüksek oranda askerileşmesine neden olduğunu iddia etmektedir. Bölgenin askerileşmesi, potansiyel çatışma ve savaş olasılıkları üzerinden Akdeniz için en önemli güvensizlik ve istikrarsızlık kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Akdeniz'de hüküm süren jeopolitik mücadele, bölgedeki güvenlik sorunları karşısında iş birliği ve kazan-kazan dinamiklerini teşvik etmek yerine, bölgesel düzeyde rekabet ve atışma riskini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geniş Akdeniz Havzası, Doğu Akdeniz, Güvenlik, Tehdit, Enerji, Arap Baharı

&

Abstract: The Wider Mediterranean Basin, located at the intersection of different cultures and civilizations throughout history and one of the most important centers of global trade, has been a highly crucial region in terms of geopolitics and geo-economics. The geopolitical and geo-economics importance of the Mediterranean points out that global security is directly related to the security and stability of the Mediterranean Basin. The main focus of this study is to reveal the main security threats of the Wider Mediterranean Basin, which feed each other and interact strongly. The study is based on two important developments which have shaped the current security environment in the Mediterranean in the last 20 years: energy geopolitics gained importance as a result of the discovery of hydrocarbon resources in the Eastern Mediterranean and Arab Spring. The issue of sharing energy resources and the security threats that emerged with the Arab Spring have caused significant changes and vulnerabilities in the Mediterranean geopolitics through transforming the previous problems of the region in a negative way. This has led to the security environment in the region to gain a rather complex nature. The regional security architecture is characterized by a high level of turmoil and tension. The study argues that both the tensions that emerged over the sharing of energy reserves and the security threats that emerged with the Arab Spring together have resulted in a power struggle between the regional countries and global actors from outside the region for the goal of acquiring a sphere of influence. This competition has also led to a high level of militarization of the Mediterranean. The militarization of the region constitutes one of the most important sources of insecurity and instability for the Mediterranean through potential conflict and war possibilities. The geopolitical struggle in the Mediterranean increases the risk of competition and conflict at the regional level, rather than encouraging cooperation and win-win dynamics against the security problems in the region.

Keywords: Wider Mediterranean Basin, Eastern Mediterranean, Security, Threat, Energy, Arab Spring

¹ Bu alışma, Uluslararası Politika ve Güvenlik alışmaları Derneği ve İnönü University Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 5-6 Eylül 2022 tarihlerinde Malatya'da düzenlenen Uluslararası Güvenlik Kongresi'nde sunulan "Geniş Akdeniz Havzasının Güvenliğine Yönelik Tehditler: Türkiye Perspektifinden Ulusal ve Uluslararası Bölgesel Güvenlik Odaklı Bir Analiz" başlıklı sözlü bildirinin genişletilmiş, güncellenmiş ve düzenlenmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: hakankaraaslan@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2257-0202 (Sorumlu Yazar)

Atıf/Cite as: Karaaslan, H. (2022). Geniş Akdeniz Havzası'ndaki Başlıca Güvenlik Tehditleri ve Sorunları: Bir Çatışma ve Rekabet Alanı Olarak Akdeniz. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 18(2). 258-273.

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijaws>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2005 – Bolu

1. Giriş

Ünlü tarihçi Fernand Braudel'in, "Nedir bu Akdeniz? Binbir şeyin hepsi birden. Bir manzara değil, sayısız manzaralar. Bir deniz değil, birbirini izleyen birçok deniz. Bir uygarlık değil, birbiri üzerine yığılmış birçok uygarlık" (Braudel, 2018: 9) şeklinde ifade ettiği Akdeniz, barındırdığı farklılıklar ve çeşitlilikler ile bir zenginlik kaynağı olarak görülebilecek iken bugün devletler arası ve devlet içi ihtilaflar/anlaşmazlıkların hüküm sürdüğü ve bunlara bağlı olarak bölge ülkelerinin yanı sıra küresel aktörlerin de müdahil oldukları bir rekabet alanına dönüşmüştür.

Geniş Akdeniz Havzası olarak adlandırılan coğrafi alan, hem kıyısında bulunan bölge ülkelerinin hem de küresel güçlerin tarih boyunca ilgi alanı içerisinde ola gelmiştir. Akdeniz Havzası tarih boyunca farklı medeniyetlerin ve kültürlerin bir etkileşim ve kavşak noktası olmuştur. Bu havzada yer alan ülkeler bakımından, çatışma ya da işbirliği devletler arasındaki ilişkilerin temel dinamikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Akdeniz'in bir barış, güvenlik, istikrar ve refah denizi olarak var olması, hem bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin hem de uluslararası sistemin işlerliği açısından her zaman kritik bir öneme sahip olmuştur.

"Geniş Akdeniz Havzası" ifadesinden, son dönemlerde hem Türkiye hem de bölge ülkeleri bakımından odak noktası olan ve bir hayli önem kazanan gelişmelerin yaşandığı coğrafyayı kapsayan Doğu Akdeniz'in ötesine geçen yani Akdeniz'in tamamını kapsayan coğrafi alan anlaşılmaktadır. Havza, TDK'ye göre bölge, mıntıka anlamına gelmektedir (Sozluk.gov.tr, 2022). Akdeniz coğrafi olarak "Batı Akdeniz" ve "Doğu Akdeniz" şeklinde ikiye ayrılmaktadır. "Akdeniz Havzası" ifadesinden kast edilen temel husus, bir denizalanı olarak Akdeniz ve Akdeniz'e kıyısı olan devletler ile bu devletlerde yaşayan insan topluluklarının hepsini içine alan geniş bir bölge tanımlamasına dayanmaktadır. Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler: Türkiye, Orta Doğu ülkeleri, Avrupa Birliği'nin güneyli ülkeleri, Balkan ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri ile Sicilya, Sardinya, Kıbrıs ve Malta adaları şeklinde sayılabilir. Akdeniz'in bir bölge olarak bugün itibarıyla içinde barındırdığı siyasi, sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik düzen Akdeniz'e kıyıdaş devletler, bölgede faaliyet gösteren uluslararası örgütler ve bölgeye yönelik siyaset izleyen küresel aktörler arasındaki ikili ve çok taraflı ilişkiler bağlamında şekillenmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik tehditlerinde ortaya çıkan çeşitlilik, özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgelerinden gelip Akdeniz üzerinden Avrupa'ya yayılma riski taşıyan güvenlik risk ve meydan okumalarını da doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle, Avrupa Birliği (AB), Akdeniz'de bir barış ve güvenlik alanı oluşturma stratejisi uygulamaya koymuştur. Dünyanın diğer coğrafi bölgelerini etkileyen güncel güvenlik tehditlerinden Akdeniz'in de muaf olamadığı görülmektedir. Bu çerçevede; yasadışı göç ve mülteci akınları başta olmak üzere, enerji rekabeti, uluslararası terörizm, insan/silah/uyuşturucu kaçakçılığı, bölgesel çatışmalar, iç savaşlar, silahlanma, kırılğan devletler, salgın hastalıklar ve çevre tahribatı Akdeniz Havzası'nın güvenliğini olumsuz yönde etkileyen tehditler olarak ortaya çıkmıştır.

Akdeniz'de bugün mevcut güvenlik sorunlarının, ulus ötesinin de ötesinde "kıtalar-aşan" veya "kıtalar ötesi" bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Göç, terörizm ve enerji tedariki bu sorunlu alanlar arasında sayılabilir. Literatürde Akdeniz bölgesinin günümüzdeki durumunu "bölgesel uyumsuzluk" ya da "bölgesel anarşi" şeklinde tanımlayan yazarlar bulunmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden

birisi olarak da bölgeyi domine eden lider bir aktörün/ülkenin olmamasını göstermektedirler (Gaiser ve Hribar, 2012: 58). Akdeniz’de uzun zamandır devam eden uyuşmazlıklara ve sorunlara yeni boyutlar da eklenmiştir. Örneğin Kıbrıs Adası etrafındaki enerji kaynaklarının paylaşımı meselesinin 2000’li yılların başından bu yana gündeme gelmesi ve bir anlaşmazlık konusu oluşturması, yıllardır çözüm bekleyen Kıbrıs Sorununun daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur.

Akdeniz; siyaset, ekonomi, diplomasi, tarih, kültür, güvenlik, uluslararası hukuk ve enerji başta olmak üzere çok farklı boyutlar üzerinden ele alınabilecek bir coğrafyadır. Bu çalışmanın temel amacı, Geniş Akdeniz Havzası’nda gözlemlenen başlıca güvenlik tehditleri ve sorun alanlarını ortaya koyarak bölgenin bugün itibarıyla nasıl bir güvenlik atmosferi içinde olduğunu tartışmaktır. Üzerinde durulacak bir diğer önemli husus da bölgedeki güvenlik tehditleri ve sorunlarının birbirini besleyen-tetikleyen güçlü bir etkileşim içerisinde olduklarını gösterebilmektir.

Çalışmada ilk olarak Akdeniz Havzası’nın jeopolitik ve jeoekonomik önemi üzerinde durularak bölgenin güvenliğinin ve istikrarının küresel güvenliğin önemli bileşenlerinden birini oluşturduğu açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci olarak, Akdeniz’deki genel güvenlik ortamı değerlendirilecek, bölgedeki başlıca güvenlik tehditleri sıralanacak ve bunlardan bazıları üzerinde, mevcut güvenlik ortamının şekillenmesinde oynadıkları rol ve içerdikleri önem sebebiyle ayrıntılı olarak durulacaktır. Sonuç kısmında ise çalışmanın temel bulguları ve argümanına yer verilecektir.

2. Akdeniz Havzası’nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Önemi

Akdeniz, küresel ticaretin en önemli merkezlerinden ve geçiş güzergâhlarından biri olması, sahip olduğu askeri ve siyasi potansiyel ve 2000’li yıllarından başından itibaren Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji rezervleri nedenleriyle, jeopolitik ve jeoekonomik anlamda tarih boyunca çok önemli bir bölge olmuştur. Bölge ülkelerinin kendi aralarındaki rekabet dinamiklerinin ötesinde küresel etki arayışında olan aktörlerin de bölgeye hâkim olma hedefleri, bölgenin sürekli bir kargaşa ve çatışma ortamı içerisinde olmasına neden olmuştur (İletişim Başkanlığı, 2022: 13).

Akdeniz dendiğinde; üç kıtayı birleştiren, kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış, farklı kültürlerin kesişim noktası olan, bölgeye hakim olan aktörler tarafından kimi zaman iş birliğinin kimi zaman da çatışma ve savaş dinamiklerinin ağır bastığı, uluslararası deniz taşımacılığındaki konumu nedeniyle küresel ticaret bakımından bir hayli önem arz eden ve özellikle son yıllarda Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının varlığı nedeniyle bölgesel ve küresel rekabete sahne olan bir coğrafyadan bahsedildiğini akıldan tutmak gerekmektedir.

Akdeniz, kıtaların kesişim noktasında yer alan önemli kanal ve boğazlar üzerinden okyanusları birbirine bağlayan ve deniz taşımacılığı ile hidrokarbon kaynakların uluslararası pazarlara naklinde kritik öneme sahip bir coğrafyadır (Telci ve Yorulmaz, 2020: 7). Akdeniz, küre üzerinde kapladığı deniz alanı %1 itibarıyla küçük bir deniz olmasına rağmen, dünya deniz trafiğinin %20’sinin, konteyner taşımacılığının %25’inin, küresel petrol akışının %30’unun ve AB ülkelerinin petrol ve doğal gaz ithalatlarının yaklaşık %65’nin yapıldığı bir su yoludur (Agastini, 2020: 3). Akdeniz, tarih boyunca farklı medeniyetlerin kesişim ve rekabet noktasında yer alan bir bölge olarak küresel deniz taşımacılığının yanı sıra Orta Doğu ve Hazar Bölgesi merkezli enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaşım hattını oluşturması nedeniyle bölge dışı küresel aktörlerin de nüfuz alanı elde etme siyaseti izledikleri bir bölge olmuştur (Şençelebi, 2015: 142).

Akdeniz doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde geçiş sağlayan çok önemli bir deniz yolu olarak küresel deniz ticaretinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Akdeniz’in, tarih boyunca dünya siyasetinin ve ticaretinin en önemli merkezlerinden biri konumunda olduğu söylenebilir. Akdeniz, başta Süveyş Kanalı aracılığıyla deniz taşımacılığı alanında Uzakdoğu ülkelerini Avrupa-Atlantik dünyasına bağlayan bir geçiş yolu işlevi görmektedir. Bunun yanında Orta Doğu ve Hazar bölgesinin enerji

kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında da yine benzer kritik bir role sahiptir. Örneğin; “Doğu Akdeniz dünyadaki toplam deniz ticaretinin %30’unu kapsamaktadır. Ayrıca, deniz yoluyla yapılan petrol ticaretinin yaklaşık %25’i bu bölge üzerinden yapılmaktadır” (İletişim Başkanlığı, 2022: 13).

Akdeniz, tarih boyunca doğu ile batı arasında küresel ticaretin en önemli bağlantı güzergâhlarından birisi olmuştur. Akdeniz’in bu jeo-stratejik önemi kıyıdaş ülkelerin yanı sıra küresel güçlerin bölgeye dönük ilgilerinin temel nedenlerinden biri olarak gözükmemektedir (Şahin, 2019: 327-328). Akdeniz bir su yolu olarak, Asya ve Uzakdoğu ülkeleri ile Avrupa arasındaki en kısa ticaret yolu olarak işlev görmektedir (Şahin, 2018: 212). Bu bağlamda, Akdeniz’in güven ve istikrar içinde olması özellikle küresel deniz ticaretinin herhangi bir kesinti olmaksızın sürdürülebilmesi bakımından son derece önemlidir. Jeostratejik açıdan bu denli önemli bir geçiş güzergahı üzerinde hakimiyet kurmak/kontrol sağlamak tarih boyunca imparatorlukların en önemli hedeflerinden biri olmuştur (Ediger vd., 2012: 76-77).

Günümüzde Akdeniz’de cereyan eden jeopolitik oyun/mücadele, bölgede nüfuz alanı elde etme hedefine yönelmiş bölgesel ve küresel aktörlerin katılımı ile son derece yoğun bir şekilde devam etmektedir. Akdeniz’in küresel ticaret açısından bir geçiş güzergahında yer alması ve özellikle son 20 yılda Akdeniz’in doğusunda keşfedilen enerji kaynaklarının paylaşımı üzerinden ortaya çıkan ihtilaflar, bölgede aslında iş birliği yönünde olabilecek ikili ve çok taraflı ilişkileri bir çatışma ve rekabet ortamına dönüştürmüştür (Şahin vd., 2020: 93).

Akdeniz’in jeopolitik ve jeoekonomik önemine binaen yukarıda değinilen hususlar, bölgenin güvenlik ve istikrar içerisinde olmasının ne kadar önemli olduğunu, küresel güvenliğin de Akdeniz Havzası’nın güvenliği ve istikrarı ile yakından ve önemli derecede bağlantılı olduğunu açık bir biçimde göstermektedir. Bu minvalde, Akdeniz’in güvenliğini ve istikrarını olumsuz yönde etkileyen/etkileyecek risk ve tehdit alanlarının ortaya konması önem taşımaktadır.

3. Akdeniz Havzası’nın Güvenliği ve Akdeniz’de Başlıca Güvenlik Tehditleri

Soğuk Savaş döneminde güvenliği sağlanacak/güvenilir kılınacak temel aktör devlet olmuş ve güvenlik ağırlıklı olarak askeri boyut üzerinden kavramsallaştırılmıştır (Gül, 2016: 305). Soğuk Savaşın sona ermesiyle güvenlik çalışmalarında ve kavramında devlet merkezli ve askeri güvenlik odaklı geleneksel güvenlik yaklaşımın ötesine geçen yeni kavramsallaştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, devletlerin yanı sıra toplumlar ve bireyler de güvenlikleri sağlanması gereken yeni aktörler olarak ortaya çıkarken, askeri güvenlik sorunlarına ek olarak asimetrik olarak da adlandırılabilir yeni güvenlik tehditlerinin önem kazanmaya başladığı görülmektedir (Gül, 2016: 306). Bu minvalde Akdeniz, hem geleneksel güvenlik tehditlerini hem de Soğuk Savaşın bitimi ile genişleyen ve derinleşen güvenlik kavramı çerçevesinde farklı boyutlar üzerinden ortaya çıkan yeni güvenlik tehditlerini barındıran bir bölgedir. Sosyo ekonomik eşitsizlikler, çevre sorunları, göç, ulus-ötesi suç örgütlerinin faaliyetleri, salgın hastalıklar, kırılabilir ve zayıf devletlerin varlığı, enerji kaynakları üzerinden ortaya çıkan deniz yetki alanlarının belirlenmesine dair ihtilaflar bu yeni güvenlik tehditlerine örnek olarak verilebilir. Bunların yanı sıra bölgede uzun yıllardır çözüm bekleyen Arap-İsrail Çatışması (Orta Doğu Barış Süreci), Kıbrıs Sorunu, Türk-Yunan uyuşmazlıkları, bölge ülkelerinde devam eden iç savaşlar, terörizm ve tarihsel olarak Rusya’nın sıcak denizlere yani Akdeniz’e inme çabalarının Batılılar tarafından engellenmesi gibi başlıklar da geleneksel güvenlik sorunları arasında sayılabilir (Keser ve Ak, 2019: 739). Akdeniz’in kuzeyinde ve güneyinde yer alan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik ve kalkınma farklılıkları da yine ekonomik ve toplumsal güvenlik bağlamında değerlendirilebilecek konu başlıkları arasında yer almaktadır. Akdeniz Havzası önemli çevresel güvenlik tehditleri ile de karşı karşıyadır. Bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar ve sunulan raporlar, “Akdeniz Havzası’nın karada ve denizde hemen hemen tüm alt bölgelerinin, çevredeki güncel insan kaynaklı değişikliklerden etkilenmekte” olduğunu göstermektedir. Çevrede meydana gelen bozulmanın temel nedenleri olarak; iklim kaynaklı etkenler, nüfus artışı, kirlilik ve deniz alanlarının sürdürülebilir olmayacak şekilde aşırı kullanımı sayılmaktadır.

Tüm dünyada olumsuz etkileri görülen küresel ısınmaya bağlı olarak Akdeniz Havzası'nda da yağışların azalması, kuraklık ve çölleşmenin artması, su kaynaklarının azalması ve bunlara bağlı olarak tarımsal verimliliğin azalması gibi olası sonuçlarla karşılaşılabilir. (Birinci Akdeniz Değerlendirme Raporu, 2020: 6-9). Güvenlik çalışmalarında çevre ile güvenlik arasında kurulan bağlantı dikkate alındığında, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi doğrudan çevre güvenliğini tehdit eden unsurların, daha ileriki süreçlerde gıda güvenliği ve salgın hastalıklar başta olmak üzere farklı boyutlar üzerinden insan güvenliği ve ulusal güvenlik üzerinde olumsuz etkilere yol açmasının olasılık dâhilinde olduğu ifade edilebilir. Çevre kaynaklı sorunların diğer güvenlik tehditleri üzerinde hızlandırıcı etkiye sahip olması muhtemeldir (Birinci Akdeniz Değerlendirme Raporu, 2020: 30-31).

Akdeniz Havzası, devletler arası ve devlet-içi çatışmalar başta olmak üzere farklı istikrarsızlık kaynakları ve güvenlik sorunları ile karşı karşıya olan bir bölgedir (Ormancı, 1998-2000: 4). Yayıncı'nın ifadesi ile, "Akdeniz'de güvenlik denklemi çok boyutlu ve çok aktörlü yapısıyla oldukça karmaşık bir durum arz etmektedir" (Yayıncı, 2020: 11). Akdeniz Havzası'nın bugün bölgesel bir felaket içinde olduğunu hatta realist perspektiften bakıldığında bölgesel bir anarşinin hâkim olduğunu dile getirenler mevcuttur.

Hubar'ın (2019: 637) ifadesi ile geçmişten miras dostane olmayan ilişkilerin ve güç mücadelelerinin şekillendirdiği Akdeniz bölgesi, "siyaset yoluyla çözülebilecek problemlerin güvenikleştirilmesi konusunda bir nevi açık bir laboratuvar niteliği taşımaktadır." Akdeniz, siyasi kanallardan çözümlenebilecek sorunların taraflarca güvenikleştirildiği yani bir güvenlik meselesi haline getirildiği bir coğrafyadır. Bu nedenle Akdeniz istikrarın ve barışın tesis edilmesinin çok da mümkün olmadığı bir bölge konumundadır. Bu güvenikleştirmeler aynı zamanda karşıt ittifaklar ve askeri-siyasi-ekonomik nitelikli bloklaşmalara neden olmaktadır (Hubar, 2019: 643-644). Karşılıklı güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin yokluğunda bölgedeki bloklaşmalar silahlanma yarışına neden olmakta ve sonuç olarak bir "güvenlik ikilemi" ortaya çıkmaktadır. Böylesi bir güvenlik ortamı da Akdeniz'de anlaşmazlıkların ve uyuşmazlıkların çözümünde askeri yöntemler yerine siyasi diyalog ve iş birliği kanallarının öncelendiği bir "Güvenlik Topluluğu" ya da "Akdeniz Toplumu" kurulması olasılığını azaltmaktadır (Hubar, 2019: 651).

Geniş Akdeniz Havzası'ndaki mevcut güvenlik ortamının şekillenmesinde büyük oranda etkili olan iki önemli gelişmeden bahsedilebilir: 2000'li yılların başından bu yana özellikle Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri ve 2010'un sonlarında Tunus'ta başlayıp diğer Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılan ayaklanma ve protesto hareketleri neticesinde Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin bölge açısından ortaya koyduğu etkiler ve sonuçlar. Çalışmada bu iki önemli gelişme bağlamında, Geniş Akdeniz Havzası'nın mevcut güvenlik ortamını şekillendiren temel güvenlik sorunları olarak; yasa dışı göç, enerji kaynaklarının paylaşımı üzerinden ortaya çıkan rekabet, terörizm-iç savaşlar-başarısız/kırılğan devletler döngüsünün ortaya çıkması, silahlanma ile bölgesel ve küresel aktörlerin bölgede nüfuz alanı elde etmeyi hedefleyen politikaları sonucunda Akdeniz'in askerileşmesi başlıkları, bu bölümü izleyen alt başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Enerji/enerji kaynakları meselesi ve Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan yeni ihtilaf alanları ve güvenlik tehditleri, bölgede var olan eski sorunlarla birlikte ve eski sorunları daha da olumsuz yönde dönüştürerek ve daha karmaşık hale getirerek Akdeniz jeopolitiğinde önemli değişim ve dönüşümlere yol açmış, bu durum da bölgedeki güvenlik ortamının oldukça kırılğan ve kaotik bir nitelik kazanmasına neden olmuştur.

3.1. Yasadışı ve Düzensiz Göç

Akdeniz'in güneyi ile doğusunda yer alan ülkeler ile bu alanlara komşu coğrafyalar göçü tetikleyen ciddi istikrarsızlık ve az gelişmişlik sorunlarına kaynaklık etmektedir. (Örneğin; Sahra Altı Afrika ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri, Afganistan ve Pakistan). Arap Baharı ile birlikte Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki bazı ülkelerin istikrarsızlaşması bu coğrafyalardan Avrupa'ya göçü tetiklemiş ve hızlandırmıştır. Suriye'de iç savaşın patlak vermesi, bu ülkeden özellikle Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine göçü

hızlandırmıştır (Yıldız, 2019: 716). Akdeniz ülkeleri göçün hem kaynağı hem hedefi hem de geçiş güzergâhlarıdır. Akdeniz, güneyden kuzeye gidecek göçmenler için kilit bir su yoludur.

Kelkitli'nin belirttiği üzere, Akdeniz üzerinden göçün kaynak ülkeleri, Sahra Altı ve Batı Afrika, Suriye, İran, Irak, Afganistan ve Pakistan iken hedef ülkeler ise İspanya, İtalya, Fransa, Yunanistan ve Malta'dır. Türkiye ise hem hedef ülke hem de geçiş ülkesi özelliğine sahiptir. Son 10 yılda Akdeniz üzerinden Avrupa'ya gelen göçmenlerin sayısı ciddi artış göstermektedir (Kelkitli, 2019: 608-609).

Yasa dışı ve düzensiz göç, varış ülkelerinde siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve güvenlik boyutları başta olmak üzere birçok alanda etki yaratmaktadır. Göç alan ülkelerin siyasi ve sosyal istikrarının, sosyo-ekonomik koşullarının ve ulusal bütünlükleri ve güvenliklerinin göçten olumsuz yönde etkilendikleri yönünde yaygın bir kanı ve inanç oluşmuş durumdadır. Yasa dışı göç, terörizm ve ulus-ötesi suç örgütlerinin faaliyetleri bakımlarından da olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Keser ve Ak, 2019: 741). "Düzensiz göçün bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesinin temelinde terör, organize suçlar ve sağlık problemleri ile olan gerçek veya öngörülebilir ilişki vardır" (Yıldız, 2019: 711). Göç her şeyden öte, göçmenlerin/mültecilerin dramatik şekillerde hayatlarının son bulduğu ve doğrudan insanların can güvenliğini tehdit eden bir sorundur. Bu durum, ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliğin de ötesinde insan güvenliği bakımından çok ciddi bir tehdit unsuru haline gelmiştir.

Akdeniz, "Kuzeyi ekonomik yönden gelişmiş, zengin, siyasal olarak da istikrarlı ve demokratik AB üyesi ülkelere dönüşen, güneyi ise ekonomik olarak az gelişmiş, genel olarak otoriter rejimler tarafından yönetilen ve çoğunlukla siyasi olarak istikrarsız ülkelere dönüşen, dolayısıyla Kuzey-Güney dengesizliğinin merkezinde yer alan" bir bölge konumundadır (Ekici, 2019: 719). Eyrice Tepeciklioğlu'nun ifadeleriyle, Akdeniz'in iki kıyısı arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliklerin fazla olması güneyden kuzeye göçü tetiklemektedir. Kuzeye olası göçün Avrupalı ülkelere ekonomik anlamda olumsuz etkilerinin olduğu/olacağı düşüncesi yaygındır. Kuzey ve güney ülkeleri arasında ekonomik ilişkiler mevcut olmasına rağmen güney ülkelerinin aleyhine bir durum söz konusudur. Güney ülkeleri Avrupalı ülkelere yaptıkları fosil yakıt ihracatına bağımlı durumdadır. Güney ülkelerinde işsizlik oranları yüksek ve yaşam standartları kuzey ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Hızlı nüfus artışı yüksek işsizlikle birleştiğinde güneyden kuzeye göç akınlarında artış ortaya çıkmaktadır. Güneyden kuzeye göç aynı zamanda Avrupalı ülkelere ucuz iş gücü imkânı sağlamakta, bu da Avrupalıların ekonomik olarak olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Bunun yanında güneyden gelen göçmenlerin Batılı ülkelerin ulusal bütünlüklerine ve kültürlerine karşı bir tehdit oluşturdukları kanısı hâkimdir. Bu hususlar genel olarak Avrupa ülkelerinin güneyden kaynaklanabilecek göç hareketlerine karşı oldukça sert ve sınırlayıcı önlemler almalarına ve düzenlemeler gerçekleştirmelerine neden olmaktadır (Tepeciklioğlu, 2012: 75-77).

Turan'a göre, Akdeniz'in güney ülkelerindeki sosyo-ekonomik sorunlar, işsizlik ve zaman zaman yaşanan ekonomik durgunluk gibi nedenlerle zenginlik ve refah içerisinde olan AB üyesi ülkelere göçün tetiklenmesi, Batılı ülkelere göçmenlerin ucuz iş gücü sağlamak suretiyle yerel halkın çalışabileceği işlerde kullanılmasının önünü açmaktadır. Bu durum kültürel ve dini farklılıkların da etkisi ile o ülkede yaşayanlarla göçmenler/mülteciler arasında kamu düzenini bozabilecek ve toplumsal güvenliği olumsuz yönde etkileyebilecek olayların yaşanmasını beraberinde getirebilmektedir (Turan, 1998).

11 Eylül saldırıları sonrasında Batıda hızla güçlenen milliyetçi hareketlerin ve aşırı sağ partilerin güçlenmesinin etkisi ile ırkçı yaklaşımlar sergilenmesi ve göçmenlerin önde gelen bir güvenlik tehdidi olarak görülmesinin söz konusu olduğu ifade edilebilir. Bu durum Akdeniz'in Avrupalı ve Müslüman ülkeleri arasındaki mesafeyi genişletmiş ve ön yargıları artırmıştır. Güneydeki ülkelere kuzey ülkelere yönelecek yeni göç dalgalarının, var olan kültürel ve dini farklılıklar nedeniyle de Avrupa ülkeleri için birçok açıdan güvenlik tehditleri oluşturacağı kanısı yaygınlaşmıştır (Tepeciklioğlu, 2012: 75).

Suriye iç savaşı ile birlikte bu ülkeden Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden de Avrupa ülkelerine yoğunlaşan göç sorunu ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek ve özellikle de Akdeniz'de yaşanan insani dramların önüne geçebilmek için AB ile Türkiye arasında yürütülecek etkin bir iş birliği elzem görünmektedir (Görgülü ve Dark, 2017: 10). Akdeniz'in kuzey ve güney kıyıları arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizliklerin azaltılması, farkların kapatılması ve güneyde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin ve refah düzeyinin artması, güneyden kuzeye göçü azaltabilecek/sonlandırabilecek en önemli hususların başında gelmektedir.

3.2. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Enerji Kaynaklarının Paylaşımı Meselesi (Enerji Güvenliği)

Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji tedarikine dair yaşanan krizler, enerjiye olan ihtiyaçları her geçen gün artan ülkelerin, tek bir kaynağa olan bağımlılıkları azaltma ve yenilebilir enerji gibi alternatif enerji kaynakları geliştirme yönünde politikalar izlemelerine neden olmaktadır. Buna rağmen, ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için fosil yakıtlara olan ihtiyacın daha da artarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu durum da yeni enerji rezerv alanlarının keşfini önemli kılmaktadır. Bu minvalde Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başından bu yana keşfedilen enerji rezervleri, bölge güvenliğine yeni bir dinamik eklemiştir. Bölgede enerji ve enerji kaynakları üzerinden yaşanan rekabet var olanlara yeni bir istikrarsızlık kaynağı eklenmesine neden olmaktadır (Şahin vd., 2020, 94-96). Zira enerji kaynakları, hem ekonomi hem de güvenlik boyutu üzerinden önem taşıyan bir konu olmasının yanı sıra artık devletlerin dış politikalarında kullanmaya başladıkları bir araç niteliği de kazanmıştır.

Doğu Akdeniz'de son 20 yıldır yoğun olarak yürütülen hidrokarbon kaynak arama faaliyetleri farklı boyutlar üzerinden bölgenin jeopolitiği üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır (Ediger vd., 2012: 74). Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının bölge ülkeleri arasında ortak fayda anlayışına dayalı iş birliği kapsamında barışı ve istikrarı sağlamak yerine bölgesel düzeyde rekabetin ve tansiyonun artmasına neden olduğu gözlemlenmektedir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, bölgeyi dünya siyasetinin odak noktası haline getirmiştir. "Doğu Akdeniz'de yalnızca son on yılda 3 trilyon metreküpten fazla kullanılabilir enerji rezervi keşfedilmiştir. Önümüzdeki yıllarda keşfedilmesi beklenen yeni sahalarla bu miktarın artacağı tahmin edilmektedir." Dünyada enerji ihtiyacının her geçen gün artarak devam edeceği gerçeği dikkate alındığında, Doğu Akdeniz'de keşfedilen potansiyel enerji kaynakları üzerinden ortaya çıkan rekabetin ve jeopolitik mücadelenin önümüzdeki dönemlerde daha da kızışacağı kolaylıkla öngörülebilir (İletişim Başkanlığı, 2022: 14).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, kıyıdaş ülkeler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, kaynak aramaya dair ruhsatlandırma ve ihalelerin yapılması, denizlerdeki egemenlik hakları gibi yeni gündem maddelerini bölge siyasetinin gündemine taşımıştır. Bu yeni başlıklar üzerinden ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve rekabet, bölgede yeni bir istikrarsızlık ve gerginlik kaynağının varlığına işaret etmektedir (Aydın ve Dizdaroğlu, 2018: 94-95). Bölgede keşfedilen rezervlerin bölge ülkelerinin ekonomilerine sağlayacağı faydanın yanı sıra bu kaynakların hangi güzergâhlar üzerinden dünya piyasalarına ulaştırılacağı meselesi de yine rekabet ve anlaşmazlık konusu olmaktadır (Ediger vd., 2012: 74).

Ateşoğlu Güney'in belirttiği üzere, Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının, bölgede iş birliği ve karşılıklı fayda sağlamanın bir aracı olabileceken bölgesel düzeyde rekabet ve gerginliğin bir dinamiği olmasının en önemli nedenlerinden birisi, GKRY'nin Kıbrıs Adası etrafındaki enerji kaynaklarına yönelik tek taraflı ve Kıbrıslı Türklerin haklarını görmezden gelerek sanki adanın tek sahibi imiş gibi izlediği politikadır. GKRY bu bağlamda 2004 yılında kendi Münhasır Ekonomik Bölgesini ilan etmiş ve bölge ülkelerinden İsrail, Lübnan ve Mısır ile deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik ikili anlaşmalar imzalamıştır. Bunun da ötesinde Ada etrafındaki deniz alanlarını parsellere ayırmış ve bu parsellerde doğal gaz aranmasına yönelik uluslararası şirketler nezdinde ihaleler düzenlemiştir.

GKRY'nin Yunanistan ve AB'nin de desteğini alarak yaptığı bu girişimler Türkiye'nin ve KKTC'nin hem bölgedeki haklarına hem de ekonomik ve enerji güvenliklerine doğrudan bir tehdit oluşturur hale gelmiştir. Yunanistan ve GKRY, AB ve ABD'nin de desteği ile bölgede enerji üzerinden ancak asıl olarak "siyasi motivasyonlarla" Türkiye karşıtı bir blok oluşturma çabası içerisindedir (Ateşoğlu Güney, 2019: 6-7). Öte yandan, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının hangi güzergâhlar üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılacağı konusunda da Türkiye karşıtı blokun Türkiye'yi bypass eden girişimler ortaya koyduğu görülmektedir. (EastMed Boru Hattı Projesi, Doğu Akdeniz Gaz Formu gibi) (Ateşoğlu Güney, 2019: 8-9). Tüm bu gelişmeler Doğu Akdeniz'de yeni bir çatışma ve istikrarsızlık kaynağının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Telci ve Yorulmaz'a göre, Akdeniz'de enerji kaynakları üzerinden bölge ülkelerinin ve küresel aktörlerin müdahil oldukları rekabet ve mücadelenin temel nedenleri arasında; uluslararası hukuka aykırı biçimde potansiyel enerji kaynaklarından azami ölçüde yararlanma isteği ve bölgede çıkarılacak enerji kaynaklarının dünya piyasalarına iletilmesinde kullanılacak rotaları yine tek taraflı ve Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerine aykırı biçimde belirleme gayretleri gelmektedir. Bölgedeki kaynakların kullanıma girmesi ile Avrupa ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını azaltma ihtimali de yine enerji üzerinden yaşanan rekabeti ve bunun olası güvenlik etkilerini ortaya koymaktadır (Telci ve Yorulmaz, 2020: 8). Bölgedeki potansiyel hidrokarbon kaynaklardan hem ekonomik anlamda yararlanma hem de bölgeyi kontrol altında tutma çabası içinde olan küresel aktörler de Doğu Akdeniz'deki denklemlere dâhil olmaktadır (Telci ve Yorulmaz, 2020: 16).

Doğu Akdeniz'deki enerji jeopolitiğinin orta ve uzun vadede birkaç boyut üzerinden önem kazanacağı öngörülebilir. İlk olarak, bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynaklarına ek rezervlerin bulunması, özellikle doğal gaz üretiminde Doğu Akdeniz'in (Levant'ın) önemini arttıracaktır. İkinci olarak, bölgede çıkarılacak ve işlenecek doğal gaz kaynakları AB ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını azaltma noktasında önemli bir işlev görebilecektir. Rusya'nın enerji kartını Avrupa'ya karşı bir dış politika aracı olarak kullanması son 20 yılda yaşanan örnekler ve halen devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı'na bağlı olarak enerji konusunda yaşanan gelişmeler üzerinden rahatlıkla anlaşılabilir. Üçüncü olarak, Batı dünyası ile İran arasında özellikle İran'ın nükleer enerji üretimine yönelik programı üzerinden çıkabilecek olası bir kriz durumunda, Hazar Bölgesi ve Orta Doğu enerji kaynaklarının dünya piyasalarına naklinde Doğu Akdeniz kritik bir rol üstlenebilecektir (Ediger vd., 2012: 84-86).

Ediger ve diğerlerinin ifadeleri ile, "Bölgenin yaklaşık bir asırlık tarihinden çıkarılması gereken en önemli ders; hidrokarbon jeopolitiğinin bölgedeki her türlü faaliyeti doğrudan etkilediği, bölgedeki petrol krizlerinin oluşturduğu istikrarsızlığın tüm sosyo-ekonomik yaşamda derin izler bırakarak, güvenlik konularını daha ön plana çıkardığıdır" (Ediger vd., 2012: 80). Bazı uzmanlar "Levant'ın, enerji boyutu güçlü olan yeni bir "Büyük Oyun"a (*Great Game*) ev sahipliği yapmak üzere olduğunu, fakat Levant'ın büyük güçlerin mücadele alanı olmasının bölge ülkelerine fayda getirmeyeceğini savunmaktadır" (Colombo ve Lesser'den aktaran Ediger vd., 2021: 88-89). Bir başka deyişle enerji üzerinden kurulan denklemler bölgesel düzeyde kazan-kazan anlayışı yerine rekabet ve çatışma ortamına zemin hazırlamaktadır.

Bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının yanı sıra Akdeniz, hâlihazırda Hazar Bölgesi ve Orta Doğu enerji kaynaklarının Avrupa'ya ve dünya pazarlarına iletiminde son derece önemli bir rota işlevi görmektedir. Mevcut petrol ve doğal gaz boru hatlarına planlanan yenilerinin de eklenmesiyle Akdeniz'in bu alandaki stratejik öneminin artarak devam edeceği öngörülmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022: 14-16). Bunun yanı sıra, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının kullanıma girmesi kıyıdaş ülkelerin ekonomik büyümelerine ve kalkınmalarına önemli derecede katkı sağlayabilecektir. Buna karşın bölgedeki doğal gaz keşifleri bölgesel düzeyde iş birliği ve ortak faydayı değil aksine rekabet ve çatışma dinamiklerini tetiklemiştir. Bu da bölgede tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, taraflar arasında enerji kaynaklarının paylaşımı bağlamında deniz yetki alanlarının belirlenmesi üzerinden ortaya çıkan

gerginlik ve zaman zaman yükselen tansiyon, Akdeniz bakımından yeni bir sorunlu alan ve çatışma dinamiği ortaya çıkarmıştır.

3.3. İç Savaşlar-Terörizm-Kırılgan Devletler Sarmalı (Suriye ve Libya Örnekleri)

2010'da başlayan Arap Baharı, Akdeniz Havzası'nın siyasi ve ekonomik yapısında önemli gelişme ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönem itibarıyla bazı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri siyasi ve toplumsal istikrarsızlaşma sürecine girmiştir. Arap Baharı ile birlikte bölge ülkelerinde ortaya çıkan iç savaş ve çatışma ortamı başarısız³/kırılgan devlet yapılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölge ülkelerinde ortaya çıkan güç ve otorite boşlukları terör grupları tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Devletlerin kırılgan ve zayıf hale gelmeleri ve buna bağlı olarak da bölgede terörizmin alan bulması ile birlikte, küresel aktörlere bölge ülkelerine terörizmle mücadele adı altında müdahale hakkı doğurduğu yönünde bir algı geliştirilmiştir. Bölge dışı aktörlerin bölge ülkelerinin iç işlerine müdahil olmaları ise vekâlet savaşlarının yürütülmesine neden olmaktadır (Ateşoğlu Güney, 2019: 5). Sonuç itibarıyla birbirine bağlı tüm bu gelişmelerin Akdeniz'de askerileşmeyi, rekabeti ve olası istikrarsızlık kaynaklarını ciddi manada tetiklediği ifade edilebilir.

Arap Baharı ile birlikte Akdeniz'de şu şekilde bir sarmalın, kısır döngünün ortaya çıktığı ifade edilebilir: "İç Savaşlar-Kırılgan-Zayıf-Başarısız Devletler-Otorite ve Güç Boşlukları-Devlet Dışı Aktörlerin Devreye Girmesi-Dış Müdahaleler-Vekâlet Savaşları". Bu durum bölgede bir güvensizlik çıkmazı oluşumuna neden olmaktadır. Akdeniz'de başarısız devlet, terörizm, göç ve ulus-ötesi organize suçlar güçlü bir etkileşim içinde birbirilerini besleyerek bölge için çok ciddi bir istikrarsızlık ortamı yaratmaktadır.

3.4. Silahlanma

Bir bölgede yer alan ülkelerin silahlanma yarışı çatışmayı, rekabeti ve saldırgan politikaları tetikleyebileceğinden söz konusu bölge açısından ciddi bir güvenlik riski ihtiva etmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde askeri harcamalar ve silahlanmaya ayrılan kaynaklar artış eğilimindedir. Bu durum, devletlerin birbirlerinden tehdit algılamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmasının yanı sıra bölge ülkelerinin rejim güvenliklerini sağlamada muhalif gruplara karşı askeri araçların ve sert güç kullanımının yaygınlığından da kaynaklanmaktadır. Akdeniz'in güneyinde yer alan ülkelerde devlet içi ve devletler arası çatışmalar var olduğundan silahlanmaya ayrılan bütçeler yüksektir. Bu ülkelerde yönetici elit her şeyden önce rejimlerinin devamını sağlama adına potansiyel muhalif hareketlere karşı kullanmak üzere silahlanmaya önemli kaynaklar ayırmaktadır. Bu durum bölgede bir silahlanma yarışını ve bunun sonucunda da bir güvenlik ikilemini ortaya çıkarmaktadır. Akdeniz'in kuzeyinde yer alan ülkeler ise silahlanmayı kontrol altında tutmayı ve azaltmayı hedefleyen uluslararası sözleşmelere ve rejimlere taraflardır ve bunların etkin şekilde uygulanması ve denetlenmesi için çaba göstermektedirler. Güneyde yer alan ülkeler ise askeri kapasitelerini yenileme ve artırma politikası izlemektedirler. Akdeniz'in güneyinde yer alan ülkeler, kitle imha silahlarına ve balistik füzelere sahip olmayı bölgede etkin bir güç olma ve diğer devletler karşısında prestij sağlamak bakımından çok önemli görmektedir (Attina, 2013: 123-125). Genel olarak bakıldığında, Akdeniz Havzası'nda yer alan ülkelerin savunma ve silahlanmaya ayırdıkları bütçeler artmaktadır.

Kuzey Afrika ülkelerinin 2010 ve 2011 yıllarında toplam savunma harcamaları sırasıyla 10 ve 10.6 milyar dolar (SIPRI, 2010, 2011) seviyesinde iken, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yılları için savunma harcamaları sırasıyla 22.2, 23.5, 24.7 ve 19.6 milyar dolar (SIPRI 2019, 2020, 2021, 2022) olarak gerçekleşmiştir. Arap Baharının başladığı 2010-2011 dönemi ile karşılaştırıldığında Kuzey Afrika'daki toplam savunma

³ Bir uluslararası güvenlik tehdidi olarak "Başarısız Devletler" hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Hakan Karaaslan, "Uluslararası Güvenliğe Bir Tehdit Olarak Başarısız Devletler", Hakan Karaaslan ve Murat Demirel (Ed.), *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, ss. 167-206, 2022.

harcamalarının son 4 yıllık dönemde yaklaşık 2 katına çıktığı görülmektedir. Orta Doğu ülkelerinin toplam savunma harcamaları ise 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla 103 ve 111 milyar dolar (SIPRI 2010, 2011) seviyelerinde iken 2022 itibarıyla 186 milyar dolara (SIPRI, 2022) ulaşmıştır. Son olarak, AB'nin Akdenizli ülkelerinden İspanya, Portekiz, Fransa ve İtalya'nın yer aldığı Batı Avrupa ülkeleri grubunun yıllık savunma harcamalarının ise 2019'da 266 milyar dolardan (SIPRI, 2019) 2021'de 273 milyar dolara (SIPRI, 2021) ulaştığı görülmektedir.

3.5. Akdeniz'de Nüfuz Mücadelesi ve Akdeniz'in Askerileşmesi

Terör gruplarının alan bulduğu, uluslararası hukuk norm ve kurallarının ihlal edildiği, çok sayıda devletin donanmasının bulunduğu, vekâlet savaşlarının yaşandığı bir coğrafya olarak Akdeniz bugün bölgesel ve küresel aktörlerin rekabet ve güç mücadelesi alanına dönüşmüş durumdadır. Doğu Akdeniz önemli güvenlik sorunlarının ve istikrarsızlık kaynaklarının var olduğu bir coğrafyadır. Uzunca bir süredir çözüm bekleyen ve bölgede siyasi istikrarın sağlanmasını engelleyen Arap-İsrail Çatışması ve Kıbrıs Sorununa ek olarak özellikle Arap Baharı ile birlikte Libya ve Suriye'de iç savaşların patlak vermesi, bölgesel ve küresel aktörlerin bölgede askeri güç konuşlandırmalarına neden olmuştur. 2011'den itibaren bölgede yaşanan iç savaş ve karışıklıklar Doğu Akdeniz'i bölge dışı aktörlerin askeri varlıklarını artırdıkları bir rekabet alanına dönüştürmüştür. Sonuç olarak, "Doğu Akdeniz askeri güç yoğunlaşmasının en fazla yaşandığı bölgelerden birisi olmuştur" (İletişim Başkanlığı, 2022: 16).

"Doğu Akdeniz'in küresel ve bölgesel güç mücadelesinin yeni sıklet merkezi haline geldiği" ifade edilebilir. "ABD ve Rusya başta olmak üzere Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, İsrail, Mısır, BAE, Suudi Arabistan gibi bölge dışından ve bölge içinden birçok ülke Doğu Akdeniz'de yaşanan mücadele içerisinde yer almaktadır" (İletişim Başkanlığı, 2022: 16). Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeoekonomik öneminin artması nedeniyle bölgedeki küresel ve bölgesel güç mücadelesinin ve rekabetin önümüzdeki yıllarda da artarak devam edeceği öngörülebilir (İletişim Başkanlığı, 2022: 58).

Duzcu'ya göre, Doğu Akdeniz'de yeni enerji rezervlerinin keşfine bağlı olarak kıyıdaş ülkeler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair ortaya çıkan ihtilaflar, bölge ülkelerinde devam eden iç savaşlar, iş birliği ve kazan-kazan anlayışı çerçevesinde ele alınabilecek konuların tek taraflı ve uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden yaklaşımlarla ele alınması ve bölge dışı güçlerin müdahalesi gibi hususlar bölgede "barış ve iş birliği yerine güç politikası ve çatışmanın hâkim unsur olmasına yol açmaktadır" (Duzcu, 2021: 56).

Bugün Akdeniz, bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil oldukları jeopolitik ve jeoekonomik bir rekabete sahne olmaktadır. Doğu Akdeniz'de Rusya ve Avrupa-Atlantik bloğu arasında devam eden jeopolitik ve jeoekonomik rekabet "yeni bir soğuk savaşın" ortaya çıkması şeklinde ifade edilmektedir (Ateşoğlu Güney, 2019: 3-4). Bölgede ABD'nin bıraktığı güç boşluğunun Suriye üzerinden Rusya tarafından doldurulmaya çalışıldığı görülmektedir. ABD'nin Akdeniz'de ve Orta Doğu'da Rusya'yı dışarda bırakma çabalarına karşın Rusya, Suriye iç savaşı ile birlikte tekrar bölgeye müdahil olma fırsatı bulmuştur. Rusya'nın, Suriye üzerinden bölgeye dönüp mevcut rekabet ve güç mücadelesinde yerini alması ABD ve NATO'yu endişelendirmiştir. Bölge ülkeleri arasındaki sorunlu alanların yanı sıra küresel aktörlerin de bölgeye müdahil olmaları ve donanma kuvvetlerini Akdeniz'e getirmeleri bölgede gerginliklerin artmasına neden olmaktadır. Akdeniz bir "tatbikatlar denizine" dönüşmüştür. Bölgesel aktörlerin de katıldıkları bu rekabet ve güç mücadelesi Doğu Akdeniz'i "daha kompleks ve riskli bir coğrafya" haline getirmektedir (Ateşoğlu Güney, 2019: 4-5). Çelikpala ve Ceylan'ın ifadeleri ile 2021 yılı itibarıyla Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan "karşılıklı gerilimler, tırmanmalar, NAVTEX ilanları, halen devam eden tatbikatlar serisi, çatışan çıkarlar ve diplomasiye de hâkim olan söz düelloları Ege'yi de kapsayacak şekilde Doğu Akdeniz'i adeta bir 'Tatbikatlar Denizi'ne dönüştürmüştür" (Çelikpala ve Ceylan, 2021).

Arap Baharı, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yer alan Suriye ve Libya gibi ülkelerin iç savaşlara sürüklenerek istikrarsızlaşmalarına neden olmuştur. Bu ülkelerde merkezi otoritenin zayıflaması ile ortaya çıkan güç boşlukları terörist gruplar tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Bölge dışı güçlerin de özellikle terörist gruplar ve radikalizm ile mücadele adı altında iç savaşlara müdahil oldukları görülmüştür. Tüm bu gelişmeler Doğu Akdeniz jeopolitiğinde önemli kırılmalara yol açmıştır. Bu bağlamda Rusya'nın Suriye üzerinden Akdeniz ve Orta Doğu'ya dönüşü, ABD'nin bölgede yeni bir ittifak ağı kurma girişimine yol açmıştır. ABD bölgede, Mısır, İsrail, Yunanistan, GKRY ve Körfez'de de BAE ve Suudi Arabistan'dan oluşan Rusya karşıtı bir blok oluşturma gayreti içindedir. Karşı tarafta Rusya ve İran'ın yanı sıra uzun vadede bölgeye olan ilgisini artıracak beklenen Çin de yer almaktadır. Sonuç itibarıyla, bölgedeki siyasi ve askeri odaklı bloklar bölgesel güvenliğe yeni tehdit kaynakları eklemiş gözükmektedir (Ateşoğlu Güney, 2019: 13-14). Bölgedeki askerileşme ve karşıt blokların oluşması bölgenin güvenliğine ve istikrarına yönelik ciddi bir meydan okuma doğurmaktadır (Ateşoğlu Güney, 2019: 15). Ateşoğlu Güney'in deyimiyle, Doğu Akdeniz'de bugün itibarıyla 44 ülkeye ait donanma kuvvetinin yer alması bölgenin yüksek oranda ve alarm verici derecede "Askerileşmesi" anlamına gelmektedir. Bölgede tüm kıyıdaş ülkeler arasında henüz deniz yetki alanlarına dair sınırlandırma anlaşmaları olmamasına rağmen, GKRY'nin tek taraflı ve Ada'nın tek sahibi imiş gibi izlediği politikalar Doğu Akdeniz'deki denklemleri daha da karmaşık hale getirmektedir (Ateşoğlu Güney, 2019: 14).

Küresel aktörlerin farklı unsurlar üzerinden bölgedeki gelişmeleri etkilemeye ve yönlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. ABD'nin son yıllarda Doğu Akdeniz özelinde uygulamaya koyduğu stratejinin temel bileşenleri; Suriye iç savaşı ile birlikte Orta Doğu ve Akdeniz'de nüfuzunu artırma hedefinde olan Rusya'yı çevreleme ve "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" çerçevesinde Akdeniz ve yakın coğrafyalarda etki alanları kurmayı amaçlayan Çin'i dengeleme ve engelleme şeklinde ifade edilebilir. ABD ayrıca bölgede Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail ile bir ittifak bütünlüğü içinde siyasi ve askeri bir blok oluşturmayı hedeflemektedir. Yunanistan ile imzaladığı savunma işbirliği anlaşmasını uzatması, GKRY'ye olan silah ambargosuna son vermesi gibi hamleleri de bu bağlamda değerlendirilmelidir (Çelikpala ve Ceylan, 2021).

Akdeniz'deki belirsizlik ve kargaşa ortamı Rusya'ya da Suriye ve Libya üzerinden bölgeye dönüş imkânı sağlamıştır. Rusya, bölgedeki jeopolitik mücadelenin bir parçası olarak bölgede etkinlik alanı kurma stratejisi izlemektedir. ABD, Doğu Akdeniz'de Suriye üzerinden siyasi ve askeri etkinliğini artırma fırsatı bulan Rusya'yı, Yunanistan, GKRY, Mısır, İsrail ile Körfez bölgesinde de BAE ve Suudi Arabistan ile oluşturmaya çalıştığı ittifak ile dengelemeye çalışmaktadır. Suriye konusunda İran'ın da Rusya ile birlikte Suriye merkezi hükümetini desteklediği unutulmamalıdır. Bu karşılıklı ittifaklar Akdeniz'de rekabeti ve gerginliği tırmandırmakta, bu da bölgenin ciddi manada askerileşmesi nedeniyle yeni bir güvensizlik ve istikrarsızlık çıkmazına girmesine neden olmaktadır.

Akdeniz'de küresel güçler arasında süren jeopolitik rekabet çatışma çıkma riskini de beraberinde getirmektedir (Şahin vd., 2020: 12-13). Yayıncının ifadesi ile, "Suriye Krizi ile de doğru orantılı olarak, Doğu Akdeniz'de askeri unsur bulunduran devletler ve unsur sayılarında önemli bir artış yaşanmaktadır" (Yayıncı, 2020: 132). Çatışma riskini artıran faktörler arasında; bölgede yapılan yoğun askeri yığılma, yine Akdeniz'de sürdürülen tatbikatlar, silahlanma ve savunma harcamalarının artması ve hepsinin toplamında bölgenin miltarize olması hususları sayılabilir. Netice itibarıyla, tüm bu hususların Akdeniz'de düzen ve istikrarın tesis edilmesinin önünde ciddi engeller oluşturduğu ifade edilebilir (Şahin vd., 2020: 17).

Aydın ve Dizdaroğlu, 2000 sonrası dönemde ABD'nin Irak'ı işgalinin, 2010'da Tunus'ta başlayan ve daha sonra diğer Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerine de yayılan ayaklanma ve protesto hareketleri neticesinde gelişen sürecin ve son olarak bölgede ortaya çıkan zayıf/kırılğan devletlerdeki otorite boşluklarının terör örgütleri başta olmak üzere devlet dışı aktörler tarafından doldurulmaya çalışılmasının, Levant'taki bölgesel güç dengesinde ciddi değişimlere ve kırılmalara yol açtığını dile

getirmektedir. Bölgedeki güç dengesinde bir değişim yaşanmasının önemli nedenlerinden birisinin de bölge dışı aktörlerden ABD ve Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz'de etki alanı kazanma ve artırma siyaseti izlemeleri olduğu söylenebilir. Küresel aktörler bölgede askeri varlıklarını yoğunlaştırma ve bölge ülkeleri ile ittifak ilişkileri geliştirme stratejisi takip etmektedir. Suriye İç Savaşı Rusya'ya aradığı imkânı sunmuştur (Aydın ve Dizdaroğlu, 2018: 100). Bölge ülkeleri ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'deki rekabet alanlarından birisi de, Arap Baharı ile birlikte istikrarsızlaşan ve iç savaşların patlak verdiği Suriye ve Libya gibi ülkelerde etki alanı kazanma ve nüfuz sağlama siyasetleridir (Duzcu, 2021: 55). Bu bağlamda, bölgesel ve küresel aktörler bölgedeki iç savaşlara çeşitli şekillerde taraf olmaktadır.

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de giderek sertleşen rekabet ortamının en önemli nedenlerinden birisi de bölgede keşfedilen enerji rezervleridir. Zira bu keşiflerle birlikte Akdeniz sadece Orta Doğu ve Hazar enerji kaynaklarının Batıya ulaştırılmasında kullanılan bir güzergâh olmanın ötesine geçmiş, bizzat bölgede ciddi miktarlarda hidrokarbon rezervlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bölgede, bölgesel ve küresel aktörlerin de müdahil oldukları yeni denklemlerin kurulmasına ve yeni ihtilafli konu başlıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Telci ve Yorulmaz, 2020: 8). Enerji rezervlerinin keşfi "bölgedeki jeopolitik/jeostratejik oyuna yeni boyut kazandıran, diğer bir anlatımla rekabeti başlatan etkenlerin başında yer almaktadır." Yıllardır kalıcı bir çözüme kavuşturulmayan Kıbrıs Sorunu da, Ada etrafında enerji kaynaklarının keşfi sonrasında yeni çıkar çatışmalarının ortaya çıkması ile daha da karmaşık bir hal almıştır (Çelikpala ve Ceylan, 2021).

Bugün Akdeniz sosyo-ekonomik dengesizliklerin, devlet içi ve devletler arası çatışmaların, farklı güvenlik tehdit ve risklerinin ortaya çıktığı ve artan oranda enerji rekabetinin yaşandığı bir jeopolitik oyun alanına dönüşmüş durumdadır. Akdeniz'de bahsi geçen tüm bu istikrarsızlaştırıcı faktörler birbirlerini bir sarmal içinde beslemekte ve sonuç olarak böylesine istikrarsız ve kırılgan bir güvenlik ortamında aktörler kendilerini yoğun bir güç mücadelesi içinde bulmaktadırlar. Bu durum bölgenin daha fazla militarize olmasına zemin hazırlamaktadır. Bölgede kalıcı istikrar tesis edilebilmesi için aktörler arasında güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin düzenlenmesi, silahlanmanın sınırlandırılması veya kontrolünü sağlayacak mekanizmaların oluşturulması ve çatışma yerine diyalog ve iş birliğini temel alan diplomatik ve hukuki araçların öncelenmesi kaçınılmaz gözükmektedir (Melcangi, 2020: 7-8).

Akdeniz Havzası 2000'li yılların başından bu yana bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil oldukları siyasi, ekonomik, askeri ve ideolojik boyutlar üzerinden süre giden bir jeopolitik mücadeleye ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede daha öncesinden var olan sorunlar yumağına yeni çatışma dinamiklerinin eklenmesi, bölgedeki güvenlik atmosferinin daha kırılgan bir hal almasına ve Akdeniz'in adeta bir gerginlikler ve anlaşmazlıklar havzası olarak adlandırılmasına neden olmaktadır. Bölgesel güvenlik mimarisi, bölgede istikrarsızlığa neden olabilecek farklı güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ile yüksek seviyede bir kargaşa ve gerginlik ile şekillenmektedir. Bugün Akdeniz'i kırılgan ve parçalı bir güvenlik atmosferine iten temel etmen ise birbirileri ile bağlantı jeopolitik ve farklı çıkarlara bağlı olarak ortaya çıkan güç mücadeleleridir. Akdeniz'de mevcut istikrarsızlığın ve tansiyonun karmaşık bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Akdeniz'de dominant bir gücün olmamasını bölgedeki istikrarsızlığın ve karmaşa ortamının temel nedeni olarak gören tarihsel analizler de yapılmaktadır. Dünya siyasetinin ağırlık merkezinin Asya-Pasifik'e kayması sonucunda ABD'nin bölgedeki angajmanlarını azaltması, özellikle Trump yönetiminin bölgeye dönük tutarlı bir siyaset izlememesi, AB'nin bölgede tek sesle konuşan küresel bir aktör rolünü yerine getirmemesi ve Suriye üzerinden Rusya'nın Orta Doğu ve Akdeniz'e dönüşü gibi etmenler bölgenin jeopolitiği üzerinde ciddi kırılmalara neden olmuştur. (Melcangi, 2020: 5).

Söz konusu tüm bu gelişmeler Akdeniz'in jeopolitiğini derinden etkilemektedir. Bölgedeki "stratejik dengeler ve güvenlik algıları yeni boyutlar kazanmıştır" (Çelikpala ve Ceylan, 2021). Akdeniz'de daha öncesinden gelen devletler arası uyumsuzluk ve çatışma riski barındıran dostane olmayan ilişkiler, 2000'li yıllardan itibaren bölgede hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte yeni rekabet alanları üzerinden genişlemiştir. Akdeniz bir tatbikatlar denizine dönüşmüş durumdadır. Bölgesel ve küresel

aktörlerin güç gösterileri ve boy ölçüşmeleri söz konusudur. Dolayısıyla Akdeniz askerileşmektedir. Sonuç olarak, Doğu Akdeniz’de bölge ülkeleri arasında farklı boyutlar üzerinden yaşanan çıkar çatışmaları ile daha öncesinden gelen ikili sorunların şekillendirdiği güvenlik ortamı küresel aktörlerin de farklı saiklerle müdahil olmaları sonucunda bölgede istikrarsızlık dinamiklerini güçlendirmektedir. Bölge ülkeleri arasında var olan rekabetin artması, şiddetlenmesi mevcut gerginlik ortamının olası çatışmalara varması riskini barındırmaktadır.

4. Sonuç

Bugün Akdeniz’in jeopolitik/jeostratejik bir oyuna/mücadeleye ev sahipliği yaptığı söylenebilir. Geniş Akdeniz Havzası’nda hüküm süren jeopolitik mücadele, bölgede enerji kaynakları ile ilgili olanlar başta olmak üzere diğer güvenlik sorunları karşısında iş birliği ve kazan-kazan dinamiklerini tetikleyeceğine, bölgesel düzeyde rekabet ve çatışma riskini artırmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik ve kalkınma farklılıkları bağlamında “Akdeniz’in kuzeyi ve güneyi” şeklinde bir ayırım ortaya çıkmıştır.

Akdeniz Havzası’nın mevcut güvenlik atmosferinin kırılgan ve farklı boyutlar üzerinden istikrarsızlık kaynakları ile çevrili olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeni; daha önceki dönemlerden miras kalan ve uzun yıllardır çözümsüzlük içinde bekleyen Arap-İsrail Çatışması (Filistin Meselesi), Kıbrıs Sorunu ve Türk-Yunan uyuşmazlıkları gibi devam eden sorunlara ek olarak yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması ve ayrıca var olan sorunların yeni ortaya çıkan güvenlik tehditleri ile daha da karmaşıklaşması şeklinde ifade edilebilir. Örneğin, Doğu Akdeniz’de Kıbrıs sorunu, enerji kaynakları rekabeti ve bölgesel nüfuz mücadelesi iç içe geçmiş gözükmektedir. Bu durum da Kıbrıs Sorununu daha karmaşık ve çok boyutlu bir hale getirmektedir.

Akdeniz, devlet içi ve devletler arası çatışmalar, krizler, gerginlikler ve sorunlarla dolu bir coğrafyaya dönüşmüştür. Geniş Akdeniz Havzası’nda hem konvansiyonel hem de yeni güvenlik tehditlerinin var olduğu kırılgan bir güvenlik ortamı hüküm sürmektedir. 2000’li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin paylaşımına dair ortaya çıkan sorunlar, bu kaynaklardan pay kapma çabası ve Arap Baharı sonrasında terör, göç, iç savaş, dış müdahale ve kırılgan devletler başta olmak üzere yeni istikrarsızlık kaynakları bölgedeki rekabet ve çatışma dinamiklerini güçlendirmiştir.

Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynaklarının keşfi neticesinde önem kazanan enerji jeopolitiği ve Arap Baharının yol açtığı istikrarsızlıklar özellikle son 20 yıllık dönemde Akdeniz’in güvenlik ortamını şekillendirmektedir. Enerji rezervlerinin bulunması, bu kaynakların paylaşımı noktasında bölgesel bir rekabete neden olurken; Arap Baharı sonrasında yaşanan gelişmeler ise Akdeniz’de göç, terör, iç savaşlar, başarısız/kırılgan devlet yapıları gibi yeni tehdit ve risk alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ana savı şu şekilde ifade edilebilir: Gerek enerji rezervlerinin paylaşımı üzerinden ortaya çıkan gerginlikler gerekse Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan güvenlik tehditleri bir arada hem bölge ülkeleri hem de bölge dışından küresel aktörlerin nüfuz alanı elde etme hedefine yönelik bir güç mücadelesine girmeleri sonucunu doğurmuş, bu durum da Akdeniz’in askerileşmesine neden olmuştur. Çalışma, bu askerileşmenin potansiyel çatışma ve savaş olasılıkları üzerinden Akdeniz için en önemli güvensizlik ve istikrarsızlık kaynağı olduğunu iddia etmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere Akdeniz Havzası’nın jeopolitik ve jeoekonomik önemi bölgenin güvenliğinin ve istikrarının, uluslararası güvenlik açısından da kritik bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, deniz yolu ile küresel ticaretin ve enerji transferlerinin kesintisiz bir şekilde sürdürülebilmesi noktasında Akdeniz’in güvenlik ve istikrar içinde olması önemli ve kritiktir. Başka bir deyişle, deniz güvenliği Akdeniz özelinde ele alınması gereken en önemli konu başlıkları arasında yer almaktadır. Ayrıca ekonomik olarak refah içerisinde olan devletler ve toplumlar için bunun sürdürülebilmesi bölgesel istikrarın varlığına da bağlıdır. Ekonomik ve ticari ilişkilerin verimli bir şekilde

yürütülebilmesi için bölgesel düzeyde bir istikrar ve güven ortamının tesis edilmiş olması önemlidir. Akdeniz'in böylesi bir istikrar ortamına ihtiyacı vardır.

Akdeniz, önümüzdeki dönemlerde kıyıdaş ülkeler için bir köprü mü olacak, yoksa bir bariyer mi? Akdeniz, kuzeyindeki ve güneyindeki ülkeleri ortak paydalarda ve sorunlarda bölecek mi yoksa birleştirecek mi? Akdeniz bölgesinin dinamikleri ülkeler arasında iş birliğini mi yoksa çatışmayı mı ortaya çıkarmaktadır? Akdeniz'de barışı ve istikrarı tehdit eden başlıca güvenlik sorunlarının üstesinden nasıl gelinebilir? Bu tür sorular yakın ve orta vadede cevabı en çok aranan sorular olacak gibi görülmektedir. Bu bağlamda, Geniş Akdeniz Havzası'nda ortak bir güvenlik anlayışına/iş birlikçi bir güvenlik anlayışına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Uluslararası örgütlerin daha etkin bir şekilde Akdeniz için uygulanabilir ve sonuç alıcı stratejiler geliştirmeleri önem arz etmektedir. Ortak kimlik ve değerlerden ziyade bölgenin tamamını ilgilendiren güvenlik sorunları karşısında ortak menfaatler temelinde bir iş birliği ortamı yaratılmaya çalışılabilir.

Akdeniz gibi heterojen karaktere sahip bir coğrafyada ülkeler arasında ortak paydaların belirlenip ortak kurumların inşa edilmesi ancak bir diyalog kültürünün tesis edilmesi ile mümkün olabilecektir. Akdeniz'deki çeşitli sorunların (örneğin enerji ve göç gibi) temelinde yatan hususlar çatışma ve rekabetin değil, iş birliği ve karşılıklı faydanın dinamikleri olduğunda Geniş Akdeniz Havzası daha güvenli, istikrarlı ve refah içinde bir coğrafya olabilecektir.

Akdeniz ile ilgili geleceğe dönük çizilen projeksiyonların genellikle olumsuz bir tablo barındırdığı görülmektedir. İş birliği ve diyalog süreçlerinden ziyade bölgeyi şekillendiren temel dinamiklerin, çatışma, rekabet, istikrarsızlık ve gerginlikler olacağı ihtimali üzerinde daha fazla durulmaktadır. Bölgedeki sorunların gerçekçi ve istikrarlı çözümlere kavuşturulabilmesi için bölge ülkeleri arasında yürütülecek siyasi diyalog ve iş birliği girişimlerinin yanı sıra uluslararası örgütlerin de etkin ve yapıcı katılımları ile Akdeniz'in bir refah, güvenlik ve istikrar denizi haline gelmesi için rol almaları gerektiği konusunda çoğu kimse hem fikirdir. Ne var ki çoğu kimse bunun başarılabilmesinin çok zor olduğu konusunda da hem fikirdir.

Kaynaklar

- Agostini, F. (2020), Introduction, Challenges for cooperation in the Mediterranean after the global pandemic, Shared Awareness and Deconfliction in the Mediterranean, (s. 3-4).
- Ateşoğlu Güney, N. (2019), New Balance of Power in the Eastern Mediterranean and Turkey, SAM Papers, No.17.
- Attina, F. (2013), Mediterranean Security Revisited, Democracy and Security, 9(1/2), 120-136.
- Aydın, M. ve Dizdaroğlu, C. (2018), Levantine Challenges on Turkish Foreign Policy, Uluslararası İlişkiler, 15(60), 89-103, DOI: 10.33458/uidergisi.525100.
- Braudel, F. (2018), Akdeniz Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras, Çev. Necati Erkurt-Aykut Derman, Metis: İstanbul.
- Çelikkpala, M. ve Ceylan, M. F. (2021), Akdeniz’de Tersten Esen Rüzgârların Ortasında Türkiye, Panorama, 25.09.2022 tarihinde Panorama sitesi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/11/16/dogu-akdenizde-tersten-esen-ruzgarlarin-ortasinda-turkiye/> adresinden alındı.
- Duzcu, M. (2021), Türkiye’nin Değişen Jeostratejik Vizyonu ve Doğu Akdeniz Politikası, A. Aydın ve M. Duzcu içinde, Doğu Akdeniz’de Yeni Güç Mücadelesi Enerji, Güvenlik ve Diplomasi (s. 55-68), Çizgi Kitabevi: İstanbul.
- Ediger, V. Ş., Devlen, B., Bingöl McDonald, D. (2012), Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, Uluslararası İlişkiler, 9(33), 73-92.
- Ekici, K. D. (2019), Akdeniz’de Göçmen Kaçakçılığının Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri, H. Çomak ve B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt I (s. 717-723), Nobel: Ankara.
- Eyrice Tepeciklioğlu, E. (2012), Is It Possible to Create a Mediterranean Community? North African Perspectives, Spectrum: Journal of Global Studies, 4(1), 69-89.
- Gaiser, L. ve Hribar, D. (2012), Euro-Mediterranean Region: Resurged Geopolitical Importance, Int J Euro-Mediter Stud, 5, 57-69.
- Görgülü, A. ve Dark, G. (2017), Turkey, the EU and the Mediterranean: Perceptions, Policies and Prospects, MEDRESET Working Papers, No.7.
- Gül, M. (2016), Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye’nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1), 303-320.
- Hubar, G. (2019), Türkiye-İsrail-KKTC-GKRY-Yunanistan İlişkileri ve Akdeniz Güvenliği, H. Çomak ve B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt I (s. 636-653), Nobel: Ankara.
- Karaaslan, H. (2022), Uluslararası Güvenliğe Bir Tehdit Olarak Başarısız Devletler, H. Karaaslan ve M. Demirel içinde, Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları (s. 167-206), Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Kelkitli, F. A. (2019), Türkiye ve Akdeniz: Kapsamlı ve Proaktif Bir Dış Politika İnşa Etmenin Gerekliliği, H. Çomak ve B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt I (s. 600-612), Nobel: Ankara.
- Keser, U. ve Ak, G. (2019), Akdeniz’de Uluslararası Örgütlü Suçların Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri, H. Çomak ve B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt I (s. 738-751), Nobel: Ankara.
- Melcangi, A. (2020), The fragile geopolitical scenario of the Mediterranean and the need for a stronger EU vision, Challenges for cooperation in the Mediterranean after the global pandemic, Shared Awareness and Deconfliction in the Mediterranean, (s.5-8).

- Ormancı, E. Y. B. (1998-2000), Mediterranean Security Concerns and NATO's Mediterranean Dialogue, Paper Submitted to the North Atlantic Treaty Organization.
- SIPRI Yearbook 2010, Armaments, Disarmament and International Security Summary, <https://sipri.org/sites/default/files/2016-03/SIPRIYB10summary.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- SIPRI Yearbook 2011, Armaments, Disarmament and International Security Summary, <https://sipri.org/sites/default/files/2016-03/SIPRIYB11summary.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- SIPRI Yearbook 2019, Armaments, Disarmament and International Security Summary, https://sipri.org/sites/default/files/2019-08/yb19_summary_eng_1.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- SIPRI Yearbook 2020, Armaments, Disarmament and International Security Summary, https://sipri.org/sites/default/files/2020-06/yb20_summary_en_v2.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- SIPRI Yearbook 2021, Armaments, Disarmament and International Security Summary, https://sipri.org/sites/default/files/2021_06/sipri_yb21_summary_en_v2_0.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- SIPRI Yearbook 2022, Armaments, Disarmament and International Security Summary, https://sipri.org/sites/default/files/2022-06/yb22_summary_en_v3.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- Şahin, G. (2018), Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye, Güvenlik Stratejileri, 15(29), 199-230.
- Şahin, G. (2019), Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Akdeniz Güvenlik ve İstikrar Süreci, H. Çomak ve B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt I (s. 327-349), Nobel: Ankara.
- Şahin, M., Çifçi, O., Biçen Gören, K. B., Öztürk, E., Tuna, F., Beşgül, B. (2020), Akdeniz'de Devlet ve Düzen-Rapor, Polis Akademisi Yayınları.
- Şençelebi, C. (2015), European Union and the Mediterranean: Before and After the Arab Spring, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 14(1), 141-154.
- Telci, İ. N. ve Yorulmaz, R. (2020), Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz, İ. N. Telci ve R. Yorulmaz içinde, Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz (s. 7-17), Ortadoğu Yayınları: Ankara.
- Turan, İ. (1998), Mediterranean Security in the Light of Turkish Concerns, Perceptions: Journal of International Affairs, 3(2).
- Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.09.2022.
- Türkiye'nin Doğu Akdeniz Stratejisi, (2022), İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları: İstanbul.
- Yaycı, C. (2020), Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, Kırmızı Kedi Yayınevi: İstanbul.
- Yıldız, F. (2019), Akdeniz'de Düzensiz Göç İle İnsan Ticaretinin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, H. Çomak ve B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt I (s. 699-716), Nobel: Ankara.
- Akdeniz Havzası'nda İklim Değişikliği ve Çevresel Değişiklik, Mevcut durum ve geleceğe yönelik riskler – Birinci Akdeniz Değerlendirme Raporu Politika yapımcılar için özet, MedECC, 2020.